

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: НОРМАТИВНІ ТА ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

MECHANISM FOR THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS IN THE EUROPEAN UNION: REGULATORY AND LEGAL SECURITY GUARANTEES

Мельник О.Г., к. ю. н.,
доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

Повага та захист прав людини є одним із основоположних напрямів діяльності Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів самого об'єднання, що визначені в установчих договорах. Для того щоб привести до конкретних результатів, «цінностей», які мають символічне значення для ЄС, вони мають знайти практичне вираження в правових нормах. Ці норми, незалежно від того, чи випливають із договорів, чи імпортуються в правовпорядок ЄС, можуть набувати основоположного чи конституційного характеру і, таким чином, стати конституційними для ідентичності Союзу та його визначення як міжнародного суб'єкта. Потреба виправдати дедалі важливішу роль, яку відіграють, зокрема, права людини, верховенство права та демократія у зовнішній політиці Союзу, змусила Союз визначити себе з точки зору цінностей для своїх громадян, а також для всього світу. Виходячи з цієї ідентичності, ЄС зобов'язується «підтримувати та просувати свої цінності у відносинах із широким світом». Крім того, ЄС все активніше бере участь у процесі розробки норм на міжнародному рівні, норм, які він потім інтегрує у свій власний правовпорядок і які він також сприяє у своїх відносинах з третіми державами. Цінності, пов'язані із зовнішньою політикою ЄС можна розглядати з трьох точок зору: цінності як визначення ідентичності та конститутивні; просування цінностей; і внесок ЄС у розбудову цінностей, очолюючи чи впливаючи на вироблення нових норм, їх прийняття, тлумачення та виконання за допомогою дипломатії та участі в міжнародних організаціях та установах, включаючи ООН. Його мета подвійна: по-перше, проілюструвати широкий спектр інструментів і методологій, доступних і використовуваних Союзом для прийняття, інтеграції, просування та розвитку міжнародних багатосторонніх норм; і, по-друге, почати досліджувати повторювані процеси, за допомогою яких міжнародні норми імпортуються і експортуються з правового порядку Союзу, допомагаючи у формуванні його цінностей. У статті розглянуто, що ЄС підтримує принципи, що містяться в нормативних актах про право та відповідальність окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основоположні свободи. Хоча головна відповідальність за сприяння та захист прав людини лежить на державах, ЄС визнає, що окремі особи, групи та органи суспільства відіграють важливу роль у просуванні справи прав людини.

Ключові слова: права людини, захист прав людини, звичаєве право, ратифікація, Європейський Союз.

Respect for and protection of human rights is one of the fundamental activities of the European Union in accordance with the objectives and principles of the association itself, as set out in the founding treaties. In order to lead to concrete results, "values" that have a symbolic meaning for the EU, they must find practical expression in legal norms. These rules, whether derived from treaties or imported into the EU legal order, can be fundamental or constitutional in nature and thus constitutional for the Union's identity and its definition as an international entity. The need to justify the increasingly important role played, in particular, by human rights, the rule of law and democracy in the Union's foreign policy has forced the Union to define itself in terms of values for its citizens and for the world at large. Based on this identity, the EU is committed to "upholding and promoting its values in relation to the wider world". In addition, the EU is increasingly involved in the development of norms at the international level, norms which it then integrates into its own legal order and which it also promotes in its relations with third countries. Values related to EU foreign policy can be viewed from three perspectives: values as a definition of identity and constitutive; promotion of values; and the EU's contribution to the development of values, leading or influencing the development of new norms, their adoption, interpretation and implementation through diplomacy and participation in international organizations and institutions, including the UN. Its purpose is twofold: first, to illustrate the wide range of tools and methodologies available and used by the Union for the adoption, integration, promotion and development of international multilateral norms; and, secondly, to start exploring the recurring processes by which international norms are imported and exported from the legal order of the Union, helping to shape its values. The article considers that the EU supports the principles contained in regulations on the right and responsibility of individuals, groups and bodies of society to promote and protect universally recognized human rights and fundamental freedoms. Although the primary responsibility for promoting and protecting human rights lies with states, the EU recognizes that individuals, groups and societies play an important role in promoting human rights.

Key words: human rights, protection of human rights, customary law, ratification, European Union.

Загальна декларація прав людини і Статут Організації Об'єднаних Націй були одними з перших документів на міжнародному рівні для формалізації історичних концепцій прав, які притаманні багатьом правовим системам. Загальна декларація прав людини також була попередницею міжнародних договорів з прав людини, таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Договори з прав людини існують на глобальному та регіональному рівнях. Якщо держава ратифікувала як міжнародний, так і регіональний договір, наприклад Американську конвенцію з прав людини, вона зобов'язана одночасно виконувати обидві групи зобов'язань. Крім тих прав, передбачених міжнародним звичаєвим правом, конкретні юридичні зобов'язання окремої держави щодо прав людини залежать від відповідних договорів, які вона ратифікувала. Міжнародні конвенції чи договори з прав людини застосовуються лише тоді, коли конвенція чи договір є «чинними» (звичай

після досягнення певною кількістю держав-учасниць) і лише до тих країн, які ратифікували чи приєдналися до певного конвенція або договір.

Будь-яка європейська держава, що дотримується загальних принципів щодо свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод та верховенства права, має можливість звернутися до ЄС із заявою про членство, як це зазначено в статтях 6 та 49 Договору про Європейський Союз [1]. Критерії, яким повинні відповідати держави, з наміром приєднатися до Європейського Союзу – Копенгагенські критерії членства, були схвалені на засіданні Європейської Ради у місті Копенгагені у червні 1993 року [2]. Відповідно до них, членство в ЄС вимагає від держави-кандидата стабільності державних інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу права людини та захист прав меншин та інші. Держави, які бажають стати членами ЄС, повинні не тільки закріпити основні принципи демократії та верховенства права безпосередньо у своїх національних кон-

ституціях, але і втілювати їх у буденне життя суспільства. Конституції цих держав-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті та віросповідання; встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя та інші органи державної влади, що сприяє нормальному функціонуванню державних установ, проведеному вільних і справедливих виборів ті інше.

Варто зазначити, що на перших етапах свого формування, в Європейському Союзі не приділялось достатньої уваги питанням захисту прав людини в межах самого об'єднання. На думку наднаціональних органів, ці питання перебували поза межами економічної інтеграції, тому перелік прав людини в самих установчих договорах про ЄС відсутній. Положення права Європейського Союзу тлумачились як такі, що мають пріоритет над положеннями національних конституцій держав-членів, щодо прав і свобод людини. Тому наднаціональні інститути ЄС не боялись, що держави-члени вимагатимуть відповідність положень права ЄС до їх внутрішнього законодавства, щодо захисту прав людини. З іншого боку, повноваження інститутів ЄС у сфері захисту прав людини була не такі розширені. Тобто, у договорах про створення Європейських Співтовариств фактично не йдеться про захист прав людини. Деякі попередні, більш амбітні плани європейської інтеграції, Європейське оборонне співтовариство та проект Статуту Європейського політичного співтовариства певною мірою стосувалися цього питання. Однак ці плани провалилися, і батьки-засновники ЄС хотіли обмежити угоду лише потребами економічного співтовариства [3, с. 231]. Ймовірно, вони також думали, що оскільки сфера застосування права Співтовариства по суті обмежується економічними та технічними питаннями, проблем з правами людини не виникне. Судова практика доводить протилежне.

У суду Європейського Союзу не було так званої кримінальної юрисдикції, тому були обмежені його можливості щодо питань захисту прав і свобод людини. При розгляді справ лише інколи йому доводилося займатися окремими політичними та соціальними правами, тому Суд ЄС не розглядав питання захисту прав людини на постійній основі, але саме він свого часу почав процес розширення компетенції ЄС на сферу захисту прав людини. В певній мірі тиск на нього здійснювали саме національні конституційні суди, та не визнавали пріоритетність права Європейського Союзу, якщо це не гарантує захисту прав людини [4, с. 15].

З часом, паралельно в Європі почали формуватися дві самостійні системи захисту прав людини і в межах Ради Європи і в ЄС, при цьому ця система захисту була не повною і, в якійсь мірі, частковою, тому що на перших етапах свого формування вона охоплювала, в основному, економічні права. Поступово, посилюючи європейську інтеграцію на політичну сферу та сферу юстиції і внутрішніх справ можна спостерігати появу рішень судів держав-членів ЄС, де вони відмовлялись частково визнавати принцип примату права ЄС щодо внутрішнього законодавства про права і свободи людини. Через це держави-члени і органи Співтовариств більше звертали увагу на питання захисту прав людини. Разом з тим, поступово з'являлись нормативні документи, в яких спостерігались намагання визначити основні права і свободи людини в межах Європейських Співтовариств. Основні з них це Європейська соціальна хартія 1961 року, Декларація основних прав і свобод 1989 року, Хартія основних соціальних прав працівників 1989 року та інші. Нарешті, для визнання прав людини як складової права Європейських Співтовариств важливим рішенням стало ухвалення Єдиного європейського акту [5] в 1986 році. В ньому були відсилки на Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 року, як на основний нормативний документ для гарантії демократичних цінностей у Європі.

Європейський Союз визнає Європейську конвенцію 1950 року [6], але не є її підписантом, тому вона не є нею частиною права Європейського Союзу. Варто сказати, що вбачається певна конкуренція між Радою Європи і ЄС з цього питання, хоч ЄС і не претендує на визначальну роль у захисті прав людини в Європі. Суд ЄС в свій час виступив проти приєднання до Європейської конвенції без змін до установчих документів щодо європейських інтеграційних об'єднань. Важливим фактом у підтримці цієї позиції стало те, що таке приєднання передбачало б впровадження норм без урахування специфіки самого Європейського Союзу та його права. На це також вплинула відсутність у Європейській конвенції 1950 року розгорнутого переліку соціальних, економічних та культурних прав, які відображалися в іншому нормативному акті Ради Європи, а саме, мова йде про Європейську соціальну хартію 1961 року [7], яка була переглянута у 1996 році. На той час Суд не збирався підпорядковувати свою юрисдикцію Європейському суду з прав людини, адже громадяни ЄС мають можливість звертатись до судових органів ЄС та Європейської конвенції 1950 р. за захистом своїх прав, але на жаль, в такому випадку виникає колізія, адже тоді стає питання, чиє рішення матиме пріоритет при вирішенні справи. З часом це питання вирішувалося підписанням Лісабонських угод і Хартії Європейського Союзу основних прав у редакції 2007 року. Але вже до підписання Лісабонських угод були здійснені певні кроки щодо розділення компетенції Європейського суду з прав людини і Суду ЄС через визнання з боку Європейського суду з прав людини належного захисту, якщо особи, які перебувають на території ЄС, мають змогу оскаржити в Суді нормативні акти інститутів ЄС, що порушують права людини, які були гарантовані Європейською конвенцією 1950 року.

Маастрихтський договір про Європейський Союз [8] у своєму змісті визначає декілька положень щодо забезпечення прав людини. Стаття 2 передбачає що ЄС засновується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і поваги до прав людини, включно з правами осіб, що належать до меншин. Вони є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливність, солідарність і рівність між жінками і чоловіками є в пріоритеті. Стаття 3 Договору про Європейський Союз: цілі ЄС. У «своїх відносинах із ширшим світом» ЄС сприяє «викоріненню бідності та захисту прав людини, зокрема прав дитини, а також суворому дотриманню та розвитку міжнародного права, включаючи повагу». за принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй». Стаття 6 закріплює принцип поваги до основних прав і свобод людини. У ній наголошується, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу [9]. Стаття 21 Договору про Європейський Союз: принципи, які надихають зовнішню дію Союзу. Такими принципами є демократія, верховенство права, універсальність і неподільність прав людини і основних свобод, повага до людської гідності, рівність і солідарність, а також повага до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй 1945 року та міжнародного права. У статті 21 ЄС підтримує принцип «неподільності прав людини та основних свобод», зобов'язуючись вважати економічні та соціальні права такими ж важливими, як громадянські та політичні права; Стаття 205 Договору про функціонування Європейського Союзу: загальні положення про зовнішню дію Союзу. Ця стаття визначає, що міжнародні дії ЄС повинні керуватися принципами, викладеними в статті 21 Договору про Європейський Союз.

Регламент Європейського парламенту та Ради про створення Інструменту сусідства, розвитку та міжнарод-

ного співробітництва [10] прийнято в контексті Багаторічної фінансової програми на 2021–2027 роки, як зазначено в повідомленні «Сучасні бюджети для Союзу, який захищає, уповноважує та захищає». Він визначає основні пріоритети та загальну бюджетну основу для програм зовнішньої дії ЄС під заголовком «Сусідство і світ», включаючи створення Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва. Метою Регламенту розвиток та міжнародне співробітництво, підтримка та просування цінностей та інтересів Союзу в усьому світі з метою досягнення цілей та принципів його зовнішньої дії, як зазначено у статті 3, статтях 8 та 21 Договору про Європейський Союз.

У Договорі про функціонування ЄС [11] крім норм, щодо громадянства ЄС закріплені такі права і свободи громадян ЄС, як право на вільне пересування та постійне проживання на території держав-членів, право обирати та бути обраним на муніципальних виборах держави-члена і виборах Європарламенту, також право на дипломатичний та консульський захист, право на звернення до інститутів чи органів ЄС. Цей нормативний акт закріплює свободу пересування працівників та принцип рівності в оплаті праці чоловіків і жінок. Також приділяється увага гарантіям захисту прав і свобод людини таким як компенсація збитків особі, завданих діяльністю ЄС та його посадовими особами. Рішення Суду ЄС визначають основні принципи захисту прав і свобод особи в ЄС.

Для становлення забезпечення прав і свобод в ЄС, Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників має особливий статус у праві ЄС [12]. Хартія визначає перелік основних прав і свобод, які визнаються за кожною особою, яка перебуває на території ЄС, та визначає громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Завдяки цьому нормативному акту всі вони набули однакового правового режиму. Хартія передбачає новий, так скажімо, погляд на людину та її місце у світі, це підтверджується тим, що у преамбулі проголошено, що в центрі діяльності ЄС знаходиться людина та її основоположні інтереси. Це трохи інакший підхід, адже більшість міжнародних правових документів за основу класифікації основних прав беруть предмет суб'єктивного права, а класифікація прав і свобод у Хартії здійснена на основі захисту основних цінностей, таких як людська гідність, свобода особи, рівність та солідарність. Окремі ж розділи присвячені громадянству та правосуддю. Основні права і свободи особи поділяються на декілька категорій: особисті права і свободи; політичні права і свободи; економічні, соціальні та культурні права; основні обов'язки, а їх вже доповнюють гарантії прав і свобод особи. Хартія також передбачає положення щодо зловживання правом, та передбачає недопущення з боку представників влади чи приватних осіб надмірного обмеження прав і свобод інших осіб.

Права і свободи у Європейському Союзі гарантують інституційні, процесуальні та матеріальні заходи. До інституційних гарантій відносять судовий захист та позасудові механізми захисту такі як Омбудсман Європейського Союзу, Комісія, Європейський контролер із захисту даних, Загальний контрольний орган у межах Європолу, дипломатичні та консульські представництва держав-членів у третіх країнах. Процесуальні ж гарантії містять: право особи на справедливий і публічний розгляд її справи протягом розумного часу незалежним і неупередженим судом; право на правову допомогу; презумпцію невинності; принцип недопущення повторного притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який особа вже була покарана чи виправдана у державах-членах (ст. 50); заборона позбавлення свободи за борги та інші. Матеріальні гарантії полягають у компенсації збитків, завданих особам з боку інших осіб. Майнова відповідальність несуть фізичні та юридичні особи, органи

ЄС та держави-члени. Майнова відповідальність фізичних і юридичних осіб регулюється переважно внутрішнім правом держав-членів.

Звичайно що з часів заснування, Європейський Союз зробив багато кроків на шляху становлення своєї власної системи захисту прав людини. Як від повного не визнання ідеї, що захист прав людини може мати примат над положеннями права ЄС, і аж до розробки власного переліку прав людини, що міститься у Хартії основних прав. До того ж з моменту підписання Лісабонської угоди [13], були запроваджені правові основи для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини. Ми переконані, що досвід ЄС ставить перед Україною важливі та актуальні питання про поступове вдосконалення своєї власної системи захисту прав людини, так як відповідно до критерій вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини має можливість стати повноправним членом Європейського Союзу.

Уряди сучасних держав ніколи не повинні порушувати права людини, але вони також повинні гарантувати, що права людей дотримуються та виконуються належним чином, відповідно до чинного законодавства. Наприклад, одна справа мати право на освіту, прописане в конституції, декларації, але якщо наші уряди не створять належні умови для забезпечення функціонування шкіл і рівні можливості доступу до освіти для всіх дітей, це право не буде реалізовано. Аналогічно, без системи, яка дозволяє безпечно та вільно голосувати, наше право голосувати при виборі уряду стає просто безглуздом. На міжнародному рівні, національні уряди збираються в Організації Об'єднаних Націй, щоб обговорити та встановити різні стандарти прав людини. Наприклад, Загальна декларація прав людини ООН закладає основу для всіх наших прав людини – вона є основою для всіх міжнародних законів і договорів з прав людини, які були зроблені з тих пір.

Відповідальність за захист прав людини, поширюється на:

- держави, як і уряди держав, представлені міністрами, дипломатами тощо. Вони несуть основну відповідальність за сприяння, захист, повагу та виконання прав людини. Вони несуть цю відповідальність перед будь-ким на їх території або тим, хто може підпадати під їхню юрисдикцію, контроль чи вплив. Наші уряди мають величезний вплив на реалізацію та заперечення прав людини через закони, які вони ухвалюють, а судові системи мають надати громадянам шляхи до правосуддя та відшкодування шкоди за порушення цих прав;
- ООН має різноманітні функції, які допомагають нам підтримувати узгоджені глобальні стандарти прав людини, виявляти порушення та шукати засоби правового захисту та заохочувати до їх покращення;
- бізнес та інші «недержавні» суб'єкти. Бізнес має значний вплив на права людини. Суворі закони та нормативні акти, які підлягають виконанню, мають важливе значення, але підприємства зобов'язані поважати права, а також можуть активно слідувати інструкціям з прав людини та забезпечити наявність надійних систем для забезпечення доступу до засобів правового захисту у разі спорів або порушень. Інші недержавні суб'єкти включають об'єднання чи асоціації, які можуть впливати на захист права людини;
- правозахисники та правозахисний рух. Ми всі маємо право захищати та заохочувати права людини, і це може приймати різні форми. Люди, які знаходять час для просування чи захисту прав людини, незалежно від того, чи є це частиною їхньої роботи чи у свій час, є частиною правозахисного руху – широкого кола людей та організацій, які хочуть бачити відданість свободі, повазі, рівності, і гідності, захищена в наших законах і відображена в самих системах і структурах, на які спираються наші суспільства.

ЄС підтримує принципи, що містяться в нормативних актах про право та відповідальність окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально-визнані права людини та основоположні свободи. Хоча головна відповідальність за сприяння та захист прав людини лежить на державах, ЄС визнає, що окремі особи, групи та органи суспільства відіграють важливу роль у просуванні справи прав людини. Діяльність правозахисників включає:

- документування порушень;
- пошук засобів правового захисту для потерпілих від таких порушень шляхом надання правової, психологічної, медичної чи іншої підтримки;
- боротьба з культурною безкарністю, яка приховує систематичні та неодноразові порушення прав людини та основних свобод;
- включення культури прав людини та інформації про правозахисників на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

ЄС визнає, що спеціальні процедури Ради ООН з прав людини (а також осіб і груп, які їх здійснюють: спеціальні доповідачі, спеціальні представники, незалежні експерти та робочі групи) є життєво важливими для міжнародних зусиль із захисту правозахисників через їх незалежність і неупередженість та їх здатність діяти та висловлюватись щодо порушень проти правозахисників у всьому світі та вчинити в країні відвідування. Хоча Спеціальний доповідач з питань правозахисників відіграє особливу роль у цьому відношенні, повноваження інших спеціальних процедур також мають відношення до правозахисників. Дії ЄС на підтримку спеціальних процедур включатимуть:

- заохочення держав приймати в принципі запити про відвідування країн відповідно до спеціальних процедур ООН;
- сприяння через місії ЄС використання тематичних механізмів ООН місцевими правозахисними спільнотами та правозахисниками, включаючи, але не обмежуючись, сприяння встановленню контактів та обміну інформацією між тематичними механізмами та правозахисниками;
- оскільки мандат спеціальної процедури не може бути виконана за відсутності відповідних ресурсів, держави-члени ЄС підтримають виділення достатніх коштів із загального бюджету Управлінню Верховного комісара ООН з прав людини.

Держави все ж несуть основну відповідальність за забезпечення того, щоб захисники могли виконувати свою роботу вільно та в безпечному та сприятливому середовищі. За останні роки широкий спектр експертів і механізмів у країнах-членах ООН, включаючи спеціальні процедури, договірні органи, Раду з прав людини та Управління Верховного комісара з питань права людини – разом із регіональними правозахисними органами та експертами закликали держави впроваджувати закони, які чітко гарантують права, підтверджені в Загальній декларації прав людини [14], а також переглядати та змінювати закони, які обмежують, стигматизують або криміналізують роботу захисників. Незважаючи на це, лише декілька держав всебічно включили Декларацію до національного законодавства, тоді як багато держав продовжують виконувати законодавство, що обмежує здійснення основних прав і свобод, мова йде про права, які є вирішальними для захисників для виконання своєї законної роботи. У тих країнах, де розроблені спеціальні закони чи політика щодо захисту правозахисників, відсутність ресурсів чи політичної волі є перешкодою для їх ефективного виконання. Часто один комплекс прав людини потрібно збалансувати з іншим. Наприклад, Декларація прав людини пояснює, що кожен має право на свободу слова, але також пояснює, що кожен має право бути в безпеці та вільним від дискримінації. Це означає, що наше право на свободу слова не поширюється на слова, які розпалюють ненависть, насильство або завда-

ють шкоди комусь іншому. Тоді як інші права є «абсолютними». Наприклад, катування ніколи не є прийнятними за будь-яких обставин – для них немає жодного виправдання, і вони суворо заборонені в будь-якій формі.

Загалом, виокремлюють судові та позасудові способи захисту. Захист у судовому порядку прав людини від порушень з боку міжнародних інституцій відносять до юрисдикції Суду ЄС. А до позасудових інститутів, які забезпечують захист прав особи, варто віднести такі органи: омбудсмен Європейського Союзу, Агентство основних прав ЄС та органи ЄС, такі як Єврокомісія та Рада ЄС. Варто зазначити, що функції цих органів в сфері прав особи відносяться до захисту прав особи від порушень з боку органів Європейського Союзу, а не держав-членів ЄС. Позасудові органи, до компетенції яких належить захист прав особи, варто розмежувати у такий спосіб. Залежно від мети утворення: спеціалізовані інститути із захисту прав особи: Агентство основних прав Європейського Союзу, Омбудсмен Європейського Союзу, органи загальної компетенції: Єврокомісія чи Рада ЄС. За суб'єктом звернення до інституту щодо захисту прав: омбудсмен Європейського Союзу, щодо звернення окремих осіб, Агентство основних прав Європейського Союзу, що передбачає звернення окремих органів Європейського Союзу та Рада ЄС щодо звернення лише держав-членів ЄС. Рада Європейського Союзу є основним органом ЄС, з точки зору виконання різноманітних функцій. Її вважають головним нормотворчим органом ЄС. Важливо відзначити, що проблема захисту прав особи є не пріоритетною, а лише однією із функцій діяльності цього органу ЄС. Основним виконавчим органом ЄС є Комісія Європейського Союзу, яка здійснює функцію дослідження протиправних дій та може застосовувати штрафні санкції до порушників. Об'єктом протиправних дій може бути правопорушення державою-членом вимог, що покладених на неї установчими договорами ЄС, в тому числі правопорушення в сфері прав людини. Основою в цьому процесі, в межах здійсненого розслідування є саме право на звернення як фізичних так і юридичних осіб до Комісії щодо протиправних дій, вчинених державою-членом. Процедури захисту прав людини, які застосовуються Комісією, варто вважати досить ефективними, адже вони поєднують в собі і інформаційну і представницьку функцію. З часу набрання чинності Маастрихтської угоди, в ЄС був створений певний механізм захисту прав людини, а саме омбудсмен Європейського Союзу. Основою функціонування цього інституту є, насамперед, демократичні принципи, які закладені у підвалених функціонування, та які забезпечують можливість ефективно охороняти та захищати права людини у кожній з держав [15, с. 185]. Інститут євроомбудсмена в значній мірі доповнює законодавчі органи влади. Загалом, окрім аналізу скарг, омбудсмен може самостійно розпочати розгляд ситуації, що можуть призвести до протиправних дій стосовно прав і свобод особи. Повноваження омбудсмена передбачають такі питання як, наприклад, скарги щодо центральних і місцевих органів державної влади держав-членів; скарги на дії чи бездіяльність державних органів правосуддя; скарги щодо діяльності окремих суб'єктів. Якщо не має змоги досягти неконфліктного вирішення питання, то євроомбудсмен має змогу надіслати рекомендації щодо вирішення такого питання.

Зрозуміло, що вказані вище механізми охорони й захисту прав особи мають певні недоліки, і хоча особа має гарантоване право звертатись до євроомбудсмена і до Агентства з фундаментальних прав ЄС, але, разом з тим, ці установи не мають належних повноважень щодо ухвалення рішень, які мають неухильно та негайно виконуватися. Ці органи грають лише опосередковану роль у неконфліктному вирішенні проблем. Тому, важливо сказати, що прийняті рішення не мають загальнообов'язкової

юридичної дії та існує велика ймовірність того, що вони не будуть розглянуті. В Європейському Союзі досі формується цілісний механізм захисту прав людини, адже національну систему захисту прав людини, що функціонує в державах-членах, система захисту на рівні ЄС лише доповнює. До того ж, захист прав і свобод людини здійснюється в межах Ради Європи, а її учасниками є всі держави-члени Європейського Союзу. Формування системи правових норм на рівні ЄС, що гарантують захист прав і свобод людини, відбувалося крок за кроком протягом десятиліть, і ця система ще буде вдосконалюватись, відповідно до розвитку і потреб самого суспільства.

снюється в межах Ради Європи, а її учасниками є всі держави-члени Європейського Союзу. Формування системи правових норм на рівні ЄС, що гарантують захист прав і свобод людини, відбувалося крок за кроком протягом десятиліть, і ця система ще буде вдосконалюватись, відповідно до розвитку і потреб самого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01) : хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. О. : Фенікс, 2012. 294 с.
2. European Council in Copenhagen 21–22 June 1993. Conclusions of the Presidency. SN 180/93. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/default_en.htm
3. Henckaerts J. The Protection of Human Rights in the European Union: Overview and Bibliography. *International Journal of Legal Information*, 22 (3), 228–251. DOI: 10.1017/S0731126500024938
4. Бочарова Н. В. Роль суду ЄС в конституціоналізації правової системи Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 14–18.
5. Single European Act *OJ L 169, 29.6.1987, p. 1–28*. URL: <http://data.europa.eu/eli/treaty/sea/sign>
6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 4.XI.1950. Council of Europe / https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
7. European Social Charter Turin, 18.X.1961. *European Treaty Series/ No. 35*. URL: <https://rm.coe.int/168006b642>
8. Treaty on European Union. *OJ C 191, 29.7.1992, p. 1–112*. URL: <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign>
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
10. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument. COM/2018/460 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A460%3AFIN>
11. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. 07.02.1992, 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
12. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Європейське співтовариство. 09.12.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text
13. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *OJ C 306, 17.12.2007, p. 1–271*. URL: <http://data.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>
14. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
15. Книш С. В. Передумови запровадження інституту омбудсмена європейського союзу. *Prerequisites Of Introducing Of Institute Ombudsman Of European Union. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2017. С. 183–187.